

METODICKÝ ÚVOD K PRACOVNÍM LISTŮM PRO ÚROVEŇ A1/A2

Každý pracovní list je sadou obsahující tři části: 1) vlastní pracovní list pro žáka (**PL-ŽÁK**), 2) metodické poznámky pro učitele k danému pracovnímu listu (**PL-UČITEL**) a 3) přílohu obsahující doplňkové materiály, šablony, hry atd. (**PL-PŘÍLOHA**).

Pedagogická koncepce pracovních listů je vystavěna na dvou základních principech: **a) Co možná největší učební autonomie žáků** (tzn. autorky listů kladly důraz na to, aby každý z žáků mohl pracovat co nejvíce samostatně, bez závislosti na přímém vedení učitelem); **b) Co možná největší individualizace** (tzn. jednotlivá cvičení jsou designována v logickém sledu, avšak s možností některá z nich vynechat nebo modifikovat podle individuálních znalostí, dovedností a zájmů každého z žáků, ale také záměrů učitele, konkrétního složení skupiny žáků, aktuálních časových, materiálních, technických a prostorových podmínek výuky aj.).

V souladu s tím – pokud to je jen trochu možné – ctí jednotlivá cvičení tzv. **pravidlo jedné náročnosti**, tzn. zaměřují se pouze na jednu novou „záležitost“ (znalost, dovednost, aktivitu...). Jinými slovy: Každé z cvičení přibližuje žáka k vytyčeným cílům sice velmi malými, ale právě proto dobře zvládnutelnými krůčky. Adresáty pracovních listů jsou neslyšící žáci-uživatelé českého znakového jazyka, tedy žáci, jejichž vnímání a organizace světa jsou (převážně) vizuální. Proto má **vizuální stránka** v pracovních listech důležitou orientační a zejména velmi významnou didaktickou roli (s využitím tzv. Deaf Gain – na internetu a v dalších zdrojích lze dohledat mnoho odkazů, které tento termín vysvětlují). Vzhledem k uplatnění pravidla jedné náročnosti a důrazu kladenému na vizuální stránku jsou některé pracovní listy na první pohled relativně dlouhé. Délce textu ovšem v žádném případě není přímo úměrná časová náročnost pracovních listů. Navíc není nutné (a dokonce často ani vhodné), aby všichni žáci prošli všemi cvičeními, a to ať už v základní, či v modifikované podobě.

Lingvodidakticky pracovní listy vycházejí z **kontrastu mezi strukturou a fungováním českého znakového jazyka** (tj. jazyka, který žáci ovládají, tzn. v pracovních listech jazyka výchozího) a **češtiny v psané podobě** (tj. jazyka, který se žáci učí, tzn. v pracovních listech jazyka cílového). Pracovní listy jsou proto často zaměřené specificky na ty jevy, jež v českém znakovém jazyce a v psané češtině vypadají a fungují odlišně. V některých případech jsou tyto rozdíly v pracovních listech explicitně demonstrovány formou ukávek v češtině a videoukávek v českém znakovém jazyce. **Čeština, jež se v pracovních listech objevuje** (jak ve vlastních textech a cvičeních, tak v zadáních), **se cíleně co nejvíce přibližuje běžně užívané češtině**. V návaznosti na to se v pracovních listech neobjevují některé prvky charakteristické pro jazykové učebnice či testy, jako je například podtrhávání záporů (např. *Na kterém obrázku není muž?*).

Jak bylo zmíněno, **uživatelé pracovních listů jsou neslyšící žáci-uživatelé českého znakového jazyka**. Nezbytným předpokladem pro efektivní a smysluplné použití pracovních listů je jednak adekvátní osobnostní, sociální, kognitivní, jazyková a komunikační vyspělost žáků (v českém znakovém jazyce a v grafických záznamech, schématech, obrázcích... a v psané češtině), jednak zcela funkční a plnohodnotná komunikace v českém znakovém jazyce mezi žáky navzájem a mezi žáky a učitelem. **Výuka probíhá v psané češtině** (a nejazykových grafických znázorněních) **a v českém znakovém jazyce** (komunikace face-to-face). Koncepce pracovních listů nepočítá ani s procvičováním komunikace (percepce, produkce, interakce) v mluvené češtině, ani s tréninkem odezírání.

Pracovní listy jsou určeny žákům zhruba na přelomu prvního a druhého stupně základní školy (dle uvážení učitele je možno použít je i u mladších, příp. starších žáků). V těchto fázích školního vzdělávání se žáci většinou teprve učí číst a psát funkčně. Zároveň by ale již měli mít jisté kompetence v užívání češtiny v oblasti a) percepce = čtení, b) produkce = psaní, c) interakce = dialogického využívání čtení a psaní i d) mediace = zejména chápání toho, že čeština a český znakový jazyk jsou dva zcela samostatné jazyky, které nelze využívat v jednu chvíli souběžně, ale jednotlivá sdělení lze mezi nimi překládat. Jinak řečeno:

V této úrovni pokročilosti by už žáci měli do jisté míry funkčně a ve svůj prospěch, tzn. k naplňování svých komunikačních záměrů, využívat čtení, psaní a písemnou interakci v češtině. Pracovní listy tuto skutečnost respektují a cíleně s ní pracují: **a) Žáci do pracovních listů píšou spíše krátké výpovědi nebo jednotlivá slova či grafické symboly** (např. šipky). Část vlastní jazykové produkce žáků může být realizována formou **manipulace s kartičkami s připraveným textem**. **b) U všech cvičení jsou zadání kompletně přeložena do českého znakového jazyka** (překlady jsou přístupné pomocí QR kódů a v závěru metodických poznámek pro učitele k jednotlivým pracovním listům též formou odkazů). Toto didaktické řešení umožňuje používat v zadáních sice krátká, ale nikoli nepřírodně formulovaná sdělení, s nimiž se někdy můžeme setkávat v učebnicích cizích jazyků určených mírně pokročilým uživatelům, v nichž se nepoužívá zprostředkovací jazyk (český znakový jazyk plní v pracovních listech funkci zprostředkovacího jazyka).

Dovednost pracovat s překlady mezi texty v psané češtině a texty v českém znakovém jazyce (v pracovních listech realizovanými formou videozáznamů) patří k klíčovým kompetencím všech neslyšících lidí-uživatelů českého znakového jazyka. Tato dovednost má jednak nezastupitelné místo v procesu nabývání vzdělanosti (včetně gramotnosti) neslyšících dětí, jednak je pevnou součástí kultury českých Neslyšících. Proto ji autorky považují za nutnou a integrální součást pracovních listů. Dále se žáci díky nenásilnému vedení k chápání korespondence mezi instrukcemi v češtině a jejich překlady do českého znakového jazyka bezděčně učí chápat vztahy mezi jednotlivými sděleními či jejich částmi v těchto dvou jazycích, což postupně mj. vede k porozumění instrukcím v psané češtině. Jakmile žáci začínají rozumět zadáním psaným česky, obvykle překlady do českého znakového jazyka začínají využívat jen pro ujištění se, že instrukcím v češtině rozuměli dobře. Jakmile si jsou jisti, že zadáním v češtině rozumí výborně, zpravidla spontánně upouštějí od zobrazování jejich překladů do českého znakového jazyka.

Autorky nepracují s tezí, že žáci musí umět vždy zcela samostatně přečíst všechny texty obsažené v pracovních listech a beze zbytku jim porozumět. Vycházejí však z přesvědčení, že díky aktivnímu, systematickému a smysluplnému využívání psané češtiny dochází u žáků k rychlejšímu a úspěšnějšímu učení se češtině. Neboli v pracovních listech nejde ani o „učení o češtině“, ani o „hru na užívání češtiny“, dokonce ani o „pouhou výuku češtiny“. Jde o „žití v češtině“. Ze zkušeností autorek jasně vyplývá, že právě to je efektivní cesta k tomu, aby žáci na základě vlastních pozitivních zážitků dospěli k poznání, že dobrá znalost čtené a psané češtiny je pro jejich život nezbytná. Ba co víc! Díky ní se jim otevírají dveře do mnoha životních sfér.

Má-li se čeština stát běžnou součástí života neslyšících žáků-uživatelů českého znakového jazyka, a nikoli pouze jedním ze školních předmětů, je nutno využívat ji promyšleně ve všech předmětech (resp. ve všech výchovných a vzdělávacích situacích), s kterými se ve škole tito žáci setkávají. **Principy práce s češtinou představené v těchto pracovních listech lze s úspěchem aplikovat ve všech vyučovaných předmětech** (což ostatně učitelům implicitně ukládá vyhláška MŠMT o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných).

Žáci se učí pouze tehdy, je-li pro ně učení – z jejich subjektivního pohledu – smysluplné. Proto jsou témata v pracovních listech vybírána tak, aby pro žáky bylo motivující s pracovními listy pracovat, tj. zabývají se jevy a skutečnostmi, které žáky obklopují a kterými žijí, včetně témat z oblasti tzv. Deaf Studies. Číst si o významných neslyšících osobnostech a seznamovat se s historií a kulturou komunity Neslyšících je pro neslyšící žáky-uživatele českého znakového jazyka nezbytné. Jen tak lze směřovat k budování jejich zdravého sebevědomí, sebehodnoty, sebepřijetí a osobní identity. A vše spojené s jazykem, kulturou a **specifiky komunity (českých) Neslyšících** pochopitelně souvisí i se sociokulturními kompetencemi žáků v psané a čtené češtině.

Každé cvičení v pracovních listech je uvozeno jedním či více **piktogramy**. Ty přinášejí další, tentokrát grafickou formou základní instrukce, jak s cvičeními pracovat, což může žákům pomoci, aby s pracovními listy byli schopni pracovat co nejsamostatněji.

Vedle metodických poznámek pro učitele obsahují pracovní listy také **přílohu** s doplňkovými materiály. Jedná se jak o předtiskuté materiály k jednotlivým cvičením, tak o materiály, které se v cvičeních neobjevují, ale mohou je účinně doplňovat, rozšiřovat či prohlubovat. Materiály jsou provázeny doporučeními, nápady a tipy, jak s nimi pracovat. To vše učitelé zefektivní a zrychlí přípravu na výuku, její realizaci i reflexi.

Jak už bylo řečeno výše, každá učební situace a každý žák vyžadují vlastní, individualizovaný přístup, což se automaticky odráží ve způsobu práce s cvičeními. **Základní pojetí cvičení otevírá mnoho možností pro modifikaci (klidně i velmi výraznou) či gradaci úloh.** Některé z nich jsou navrženy v metodických poznámkách pro učitele k jednotlivým pracovním listům. V žádném případě však nejde o jediné možné či preferované způsoby, jak s cvičeními nakládat. Možností je nekonečná škála, od výběru z individuální x frontální x skupinové x párové organizace práce přes různé způsoby plnění zadání až po vynechání celých cvičení či jejich částí. Přizpůsobení konkrétním potřebám konkrétních aktérů a situaci je plně v kompetenci jednotlivých učitelů, kteří budou s žáky pracovat. Nad rámec základních cvičení obsahují pracovní listy navíc tzv. **bonusová cvičení**, jimiž lze práci s pracovními listy rozšířit, což učitelé nabízí další možnosti individualizace výuky.

Obecně doporučujeme učitelé neprozrazovat, co je správně, a nechat na žácích, aby se k správným řešením dobrali sami (např. v rámci skupiny). Funkcí učitele by mělo být „jistit žáky z pozadí“, vytvářet jim zázemí, díky němuž budou moci pracovat co nejsamostatněji, a tak k co největšímu množství poznatků, dovedností a kompetencí dojít sami. Filozofie pracovních listů vychází mj. z postoje, že **chyba je aktuální ukazatel toho, co už žák umí a jakým směrem orientovat další učební úsilí.** Mnohé úlohy jsou proto navrženy tak, aby žáci mohli hledat různá řešení, a mnohé úlohy mají možných řešení více. Ruku v ruce s tím jsou žáci podporováni ve vedení **skupinových diskuzí** nad různými řešeními a tím přirozeně motivováni ke kooperaci, argumentaci, obhajobě svých řešení a k akceptaci jiných řešení a pohledů na různé problémy. Tento sociální aspekt výuky je dle autorek pracovních listů velmi podstatný a neměl by být při jakékoli výuce upozadovaný, při výuce češtiny to platí dvojnásobně.